

Pasiklydę kosmoso dulkėse

Ingrida Alonderė

„Man opera yra muzikinis kūrinys, kuriame susilieja skirtingų šakų menai, tam kad atsirastų juos visus transcenduojantis bendras rezultatas (...)“, o „Man (klasikinė) opera visuomet buvo neįprastai ilgai žiovaujančios galvos, leidžiančios neįprastus garsus, panašius į žmonių kalbą (...)“, susėdę ant krūvos kosminių iliuzijų, kalbasi būsimos operos „Honey, moon“ kompozitorė Gailė Gričiūtė ir režisierius Julijonas Urbonas... (Cituoja iš 2018 m. NOA bukletu).

NOA toliau tęsia pasaulinių premjerų maratoną ir šį kartą visiems buvo pasiūlytos neįprastos jungtuvės. Tuokėsi žmogus, mėnulis ir medus 2018 m., balandžio 19 d., Šiuolaikinio meno centre. Festivalio buklete galima paskaityti intriguojančių frazių, bandančių apibūdinti operą: „gyvų skulptūrų paroda“, kosmonautų treniruotės“, „kultūristų raumenų susitraukimai“, „tarprūšinis ir tarpplanetinis“ ir t.t. Visi apibūdinimai intrigavo ir kurstė fantaziją. Kas bus?

Vos įžengus į ŠMC didžiąją salę, joje pasimatė plačiai išdėstyta, kalnuota kompozicija. Bendras vaizdas: kalnai – planetos, susietos tarpusavyje susirangiusio ilgo, spalvoto vamzdžio, kuris pratęsdavo kosminę struktūrą, kurdamas ore pakibusių amerikietišku kalnelių įspūdį (gerokai sumažintą, be abejo). Viduryje, viršuje viso to buvo pakabinta šviesų instaliacija, rodanti angliškus libreto subtitrus (atlikimas lietuvių kalba).

Menami kalnai simbolizavo atskiras planetas, pabirusias kosmose. Jose, po beveik kamufliažinių spalvų tentu, paslaptinai lūkuriavo uždengti atlikėjai: pirmas pasaulis – klarnetas (bosinis klarnetas) ir violončelė, antras – smuikas ir fleita, trečias – magnetukais „preparuotas“ fortepijonas, ketvirtas – modulinis sintezatorius, penktas – du naratoriai, šeštas – ansamblis (sopranas, mecosopranas ir bosas). Visos šešios planetos stovėjo ant besisukančių platformų, kurios judėdavo pagal kūrėjų sumanymą. Tarp pasaulių vaikščiojo dar viena naratorė, dainuojantis kontratenoras, bei epizodiškai pasirodantys keturi kultūristai. Taigi, visų dėmesį prikaustė neįprastas vaizdas scenoje – tarsi drastiškai nesiderinantys, tačiau, pasak režisieriaus, tinkamai simbolizuojantys kosminius kūnus, vaizdai.

Libretą parašė poetė Gabrielė Labanauskaitė-Diena. Tai fantastinė – kosminė istorija apie mėnulį ir žmogiškąją Būtybę, apie meilę, santuoką ir egzistenciją kosmoso perspektyvoje. Tačiau galutiniame operos variante panaudotas ne visas tekstas. Jis buvo gerokai sutrumpintas vardan galutinio tikslo, bendradarbiaujant su režisieriumi ir kompozitore. ŠMC, prieš atlikimą, buvo galima pasiskaityti pilną libretą ir įsitikinti, jog skirtumas neabejotinai didžiulis. Svarstyčiau, jog iš dalies tai praradimas, nes poetės tekstas labai spalvingas, kryptingas, kombinuojantis išskirtines tematines linijas. Premjeros kontekste tekstas buvo įtikinantis, tačiau jo trūko, norėjosi retoriško teksto vystymo. „Medaus mėnuo – tarsi nuolatinė kelionė, tranzavimas apsilikus vestuvinę suknelę ir įlipant į skirtingų patirčių mašinas“ – operą apibūdina libreto autorė.

Taigi, į pasirodymą susirinko keleiviai. „Kur keliausim? Toli?“ - pagalvojau aš. Tačiau dauguma buvo sutrikę vos įžengus į ŠMC Didžiąją salę. Nėra kur sėsti, nenurodyta kur stovėti, nėra aišku į ką žiūrėti. Pati pradžia buvo tarsi įžengimas į nestabilią erdvę, kurioje nėra gravitacijos: nei kojoms, nei mąstymui. Yra tik vaizdas, kuris nei šokiruoja, nei paaiškina. Keliaujam... Nedrašu, keista, dairaisi ir mąstai, „kaip viskas veikia“. Galop, pasigirdus pirmiesiems garsams, išsijudina ir publika. Žingsnis po žingsnio visi ima sklandyti it kosmonautai, apžiūrinėti pasaulius, įsiklausyti į skleidžiamus jų garsus. Pastebima buvo reakcija į muzikos dinamiškumą, tempą: jai tapus judresnei, atsiradus daugiau triukšmo, žmonės ima greičiau judėti, drąsiau vaikščioti po visą erdvę. Muzikai sustojus, nutilus – liaujasi keliauti ir visi likusieji, atsisėda, randa kampą stebėti vyksmą iš toli, ar iš arti.

Operos partitūra (kompozitorės Griciūtės) buvo sudėliota iš elektroakustinių garsų ir gyvai atliekamos muzikinės medžiagos. Muzikantai kūrė pasaulių garsines sferas. Ansamblis, kaip atskiras darinys, dainavo nedaug – buvo galima išgirsti vos keletą suskaldytų frazių, ketvirtatoniais išgaunamų klasterių, sąskambių su kontratenoro atliekama partija. Dainininkai, kartu su naratoriais, kalbėdavo tam tikras žodžių kombinacijas derindamiesi tarpusavyje, papildydami ir pratęsdami vienas kitą, kaip besisukančioje karuselėje. Ritmingai kartojami žodžių skiemenys, suskaldyti žodžiai, pabrėžiamos atskiros balsės kūrė daugiasluoksnę operos – meninės instaliacijos atmosferą.

Mano manymu, kalbamo teksto manieras ir stilius inspiravo „sound poetry“, galbūt, lietuviškai būtų galima įvardinti kaip dainingu garso rečitavimu, dainuojama – kalbama poezija. Anot kompozitorės, ją labiausiai įkvėpė Robert Ashley operos, Eliane Radigue elektroninė muzika, kompozitorius Alessanro Bosetti, ypač „Songs of Milarepa“ (Milarepa – vienas žymiausių Tibeto jogų ir poetų). Vienas iš naratorių, sėdintis ant platformos, simbolizavo „Jį“ – mėnulį, bei nuolat bendravo, kalbėjosi su „Ja“ – vaikščiojančia kalbėtoja, apie savęs priėmimą, meilę, egzistencines ir identifikacines temas, apie „Jų“ keliones į svajonės išsipildymą. Šis dialogas išsiskyrė visos meninės instaliacijos metu ir suteikė ypatingo žavesio, kurstė aistrą, „spjaudėsi“ neįprasta meile. Naratorius „Jis“ atlikimo metu kūrė turbūt ryškiausią temperamentingą charakterį.

Garsinį klimatą formavo ir kiti pasauliai – instrumentininkai. Jų muzikos išraiška buvo taip pat gana ribota (mažant apie išnaudojimo galimybes). Instrumentalistų, kaip ir ansamblio su kalbėtojais, funkcija buvo kurti bendrą lauką įvairiais garsais, triukšmu, imitaciniu instrumentų derinimu. Kiekvieno išnaudotas diapazonas – siauras, ilgesnių muzikos frazių net nebuvo. Tai it fragmentiškai pasirodančios garsinės iliuzijos, atlikusios tik epizodinius aplinkos formavimo vaidmenis. Modulinis sintezatorius, savo ruožtu, apgaubdavo visą erdvę ilgais, tęsiamais elektroniniais garsais, sukurdamas dar bendresnį, intensyvesnį jungiamąjį ryšį tarp visų atlikėjų. Beje, šioje planetoje įvyko sprogimas – antroje meninės instaliacijos pusėje iš jo kilo dūmai. Nors gal tai ugnikalnis išspjovė visas kosmines dulkes ar tiesiog aparatas perdegė... Kosmosas.

Taigi, kūrėjų bendras estetiškas ir meninis laukas buvo kuriamas minimalistiniais garsais, triukšmo detalėmis, kalbėjimo manieringumu. Tačiau ar galima žodį „minimalus“ pritaikyti vizualizacijai? Ore kabantis fortepijonas? Taip, aš tokį jau esu mačiusi, operoje „Honey, Moon“, o Jūs? Besisukančios platformos su atlikėjais ir instrumentais ant jų. Be to, jie buvo pilnai uždengti marga medžiaga ir paslėpti nuo tiesioginių žvilgsnių. Bet tai ne pabaiga. Ar esate regėję kultūristų operos pastatyme? Dabar jau galėčiau atsakyti į šį klausimą teigiamai. Keturi tikrojo žmogiško prado atspindžiai... Šios skulptūros pozavo, vaikščiojo, kybojo parišti ant konstrukcijų žemyn galva, į pasirodymą įnešė tikro „šou“ elementų. Tokie kontrastiški vaizdiniai buvo it reljefas hipnotizuojančiame garsų fone, „sklandančioje“ trapaus oro akimirkoje... Operoje figūravo dar vienas abstraktus veikėjas – kontratenoras. Jo vaidmuo buvo gana aleatorinis. Tokio personažo paleidimas į kosmosą reiškesi iš dalies konkrečiu vaizdu, tačiau atliko netiesioginę, užslėptos reikšmės pasakojimo funkciją. Atrodė, kad visas operos režisūrinis komponavimas – kontraversiškas: kiekvienas žino savo vaidmenį, gali tai valdyti ir iš anksto numatyti kūrinio visumą, tačiau tuo pačiu smulkmenas paliekant atsitiktinumui. Tokiu principu pagrįsta muzikinė ir vaizdinė medžiaga buvo tarsi be konkrečių savybių, bet turinti savo paskirtį ir dėsnius, sumaniai sudėliotus kūrėjų, norint pabrėžti bei atskleisti kosminę būseną.

„Kosmonautai“, atėję paklausti/pažiūrėti operos, liko labai skirtingai paveikti. Pastebėjau gal vos keletą išėjusių anksčiau, nesulaukus pabaigos. Atrodė, tarsi daugumos būseną (akys) susiliejo su meninės instaliacijos vaizdiniu, su pasaulių tema. Skirtingos mizanscenos, vaizdiniai kontrastai, besikeičiantys garsiniai horizontai savotiškai hipnotizavo ir įtraukė į keistai liūliuojančią erdvę, kurią suprasti iš pradžių buvo neįprastai sunku. Turbūt niekas ir nesuprato, bet pasidavė. Nuoširdžiai leidosi į siurrealistišką paiešką. Neilgai trukus, kelionė buvo baigta ir, mano nuomone, nuostabos veiduose skelbė apie įvykį: „Aš ten buvau, o Tu?“.

Štai tokiu būdu šiandieninėje operos – ne operos zonoje plaikstosi „išprotėjusi“ estetika, persipynę kontekstai, iškraipytos bendrosios tendencijos ir dinamiškų permainų triukšmas.